

IVA MURAJ

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR - 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

IZVORNI ZNAJSTVENI ČLANAK

UDK 725.51.055:616.1/.9:72.036 (497.5 ZAGREB) STEINMANN, EGON

TEHNIČKE ZNAJSTVO / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.04 - RAZVOJ ARHITEKTURE I URBANIZMA

I OBNOVA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

2.01.01 - ARHITEKTONSKO PROJEKTIRANJE

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 19. 04. 2004. / 13. 07. 2004.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR - 10000 ZAGREB, KAČICEVA 26

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

UDC 725.51.055:616.1/.9:72.036 (497.5 ZAGREB) STEINMANN, EGON

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.04 - DEVELOPMENT OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

AND RESTORATION OF THE BUILT HERITAGE

2.01.01 - ARCHITECTURAL DESIGN

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 19. 04. 2004. / 13. 07. 2004.

KLINIKA ZA ORTOPEDIJU NA ŠALATI U ZAGREBU

ARHITEKTA EGONA STEINMANNA

INAUGURACIJA HRVATSKE MODERNE

ORTHOPEDIC CLINIC IN ŠALATA IN ZAGREB

DESIGNED BY THE ARCHITECT EGON STEINMANN

INAUGURATION OF CROATIAN MODERNISM

KLINIKA ZA ORTOPEDIJU
MODERNA
STEINMANN, EGON
ŠALATA
ZAGREB

ORTHOPEDIC CLINIC
MODERNISM
STEINMANN, EGON
ŠALATA
ZAGREB

U članku se analizira Klinika za ortopediju na Šalati u Zagrebu arhitekta Egona Steinmanna, izgrađena početkom tridesetih godina 20. stoljeća. Klinika za ortopediju prvi je Steinmannov projekt javne građevine u Zagrebu koji čini važnu sliku u urbanoj matrici grada, kao i značajan dio njegova međuratnog opusa. Na primjeru detaljnog pregleda i analize Klinike za ortopediju bit će prezentirana osnova za razumijevanje individualnog izraza arhitekta Egona Steinmanna u okvirima moderne arhitekture u Zagrebu između dva svjetska rata.

This article analyzes the Orthopedic clinic in Šalata in Zagreb designed by the architect Egon Steinmann and built in the early 1930's. The building may be considered one of the major projects of public buildings in Zagreb and an important component of the city image. It is also a significant segment of Steinmann's work between the two World Wars. On the basis of a thorough review and analysis of the Orthopedic clinic, this article aims to provide a basis for an understanding of Egon Steinmann's work within the context of Zagreb's modern architecture between the two World Wars.

UVOD**INTRODUCTION**

Ovaj je članak nastao kao rezultat istraživanja provedenoga na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u sklopu znanstvenoistraživačkog projekta „Atlas arhitekture Republike Hrvatske - 20. i 21. stoljeće”, voditelja prof. dr.sc. Ivana Jurasca, u kojem se autorica bavila istraživanjem i sistematizacijom građe o ostvarenju hrvatske arhitekture i njenih protagonista.

Seminarski rad s temom „Klinika za ortopediju na Šalati arhitekta Egona Steinmanna” i predavanje istog naslova održano je u II. semestru poslijediplomskog znanstvenog studija „Graditeljsko naslijeđe” u okviru kolegija „Znanstveni i stručni aspekti graditeljskog naslijeđa” voditelja kolegija profesora emeritusa dr.sc. Tomislava Marasovića u Splitu u travnju 2001. godine.

U radu se iznose rezultati istraživanja dokumentacije u arhivima grada Zagreba, analize dokumenata i fotografija iz privatne zbirke, uvida u postojeću dokumentaciju Zavoda za arhitekturu, te korištenje snimaka postojećeg stanja i analiza današnjeg stanja građevine.

Osnovni je cilj istraživanja bilo pronalaženje izvornih nacrti Klinike za ortopediju.

Tema je rada detaljan opis nastanka građevine, od njena osnivanja kao institucije, idejnog projekta, odabira lokacije, preko izgradnje i svih promjena tijekom godina postojanja i upotrebe, do današnjega stanja građevine. Za analizu su korišteni izvorni dopisi i nacrti

koji su prethodili samoj izgradnji građevine, dokumenti u vrijeme nastanka i tijekom izgradnje građevine, te izgled i osobitosti građevine nakon dovršenja. Analiza dosadašnjih objavljenih članaka u kojima se spominje Klinika za ortopediju arhitekta Egona Steinmanna i njihova usporedba s dokumentacijskom i arhivskom građom ukazuje na manje propuste u dataciji projekta.

Ulogu i značenje svakoga arhitektonskog djela treba promatrati u sklopu određene urbane sredine. Početkom tridesetih godina Zagreb raste i mijenja svoj izgled. Imao je tada funkciju centra hrvatske metropole, a posljedica je bila – njegov brzi razvoj. Zagreb je bio grad u kojemu se gradilo. Postao je sveučilišni grad, grad u kojemu su se školovali arhitekti. Arhitekti su sudjelovali na natjecajima, predlagali svoje vizije razvoja grada, putovali i skupljali nova znanja, te pratili događanja u svijetu, projektirali i gradili. Sagledavanje i razumijevanje vremena i okolnosti u kojima je projektirana i izgrađena Klinika pridonosi pravilnoj ocjeni postignutih rezultata.

OSNIVANJE MEDICINSKOGA FAKULTETA**FOUNDATION OF THE FACULTY OF MEDICINE**

Godine 1874. Beč je, na prijedlog Hrvatskoga sabora, odobrio zakon o osnivanju sveučilišta u Zagrebu. Osnovani su Bogoslovni, Pravni, Filozofski i Medicinski fakultet, ali zbog nedostatka novca – Medicinski fakultet nije osnovan.

Novčana sredstva za osnivanje Medicinskoga fakulteta prikupljala su se na različite načine. Skupljali su se dobrovoljni prilozima, pa je tako biskup J. J. Strossmayer donirao 20 000 forinta, a nadbiskup A. Bauer poklonio je zemljište na Širokom brijegu (danas Šalata).

U jesen 1918. Hrvatska je raskinula sve veze s Austrijom i Ugarskom te ušla u novu državnu tvorevinu pod imenom Država Slovenaca, Hrvata i Srba, da bi 1. prosinca 1918. postala dio Kraljevine SHS. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije mogli su se opet osnivati novi fakulteti.

Potkraj rata bila su osigurana novčana sredstva za konačno ostvarenje davne zamisli. U studenome 1917. godine Hrvatski sabor donosi odluku o osnivanju Medicinskoga fakulteta, te je školske godine 1917./18. Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu započeo s radom.

U sklopu Medicinskoga fakulteta djeluje veći broj zavoda i klinika. U razdoblju od 1920. do 1922. godine osnovana je većina fakultetskih klinika, pa tako i Klinika za ortopediju 1922. godine. Osnovni plan Medicinskoga fakulteta bilo je preseljenje svih klinika na Šalatu.

OSNIVANJE ORTOPEDSKE KLINIKE

FOUNDATION OF THE ORTHOPEDIC CLINIC

Potreba osnivanja ortopedске i zubne klinike u Zagrebu bila je neophodna i od velike važnosti za cijelu Hrvatsku. Generacije hrvatskih liječnika morale su studirati medicinu i zubarstvo u Beču ili Budimpešti, a to nije bilo nimalo jednostavno, ni financijski povoljno. Klinika za ortopediju u Zagrebu nastala je iz Ortopedskog zavoda koji je 1908. godine utemeljio B. Špišić.¹ Bila je to prva ortopedska ustanova u jugoistočnoj dijelu Europe.²

Strašne posljedice Prvoga svjetskog rata i velik broj ratnih invalida pokazali su koliko je važna ortopedska znanost. Godine 1916. B. Špišić, uz pomoć Zemaljskog odbora na čelu s grofom M. Kulmerom, osnovao je Ortopedsku bolnicu u podrumu Obrtne škole na Wilsonovu trgu (danas Trg maršala Tita). Tijekom godina Ortopedski zavod, poslije Ortopedski institut i, konačno, Ortopedska klinika – nekoliko je puta mijenjala lokacije. Pri kraju rata osnovana je i uređena Ortopedska bolnica na Sv. Duhu. Poslije je Ortopedska klinika privremeno našla svoj smještaj na Šalati u sklopu Pedijatričke klinike, sve dok u neposrednoj blizini nije izgrađena Klinika za ortopediju.³

ŠALATA

ŠALATA

Zemljište se prostire na jednom od obronaka Zagrebačke gore, na visoravni nekad zvanj Široki brijeg, a danas Šalata. Šalata je obronak koji se spušta prema jugu do samoga središta grada. Obronci Zagrebačke gore, uz izgradnju ljetnikovaca i groblja, namijenjeni su i izgradnji bolnica, budući da su oduvijek nudili mir, čist zrak i zelenilo.

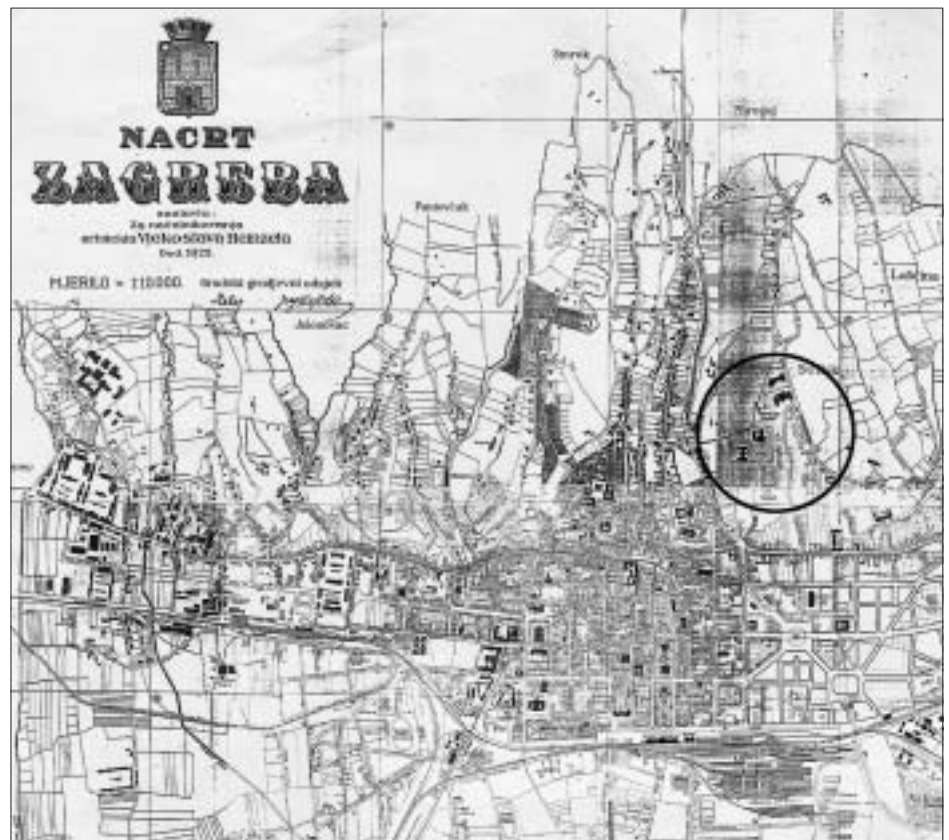
1 BOŽIDAR ŠPIŠIĆ (1879.-1957.), liječnik, utemeljitelj i prvi predstojnik Klinike za ortopediju koju je vodio do 1945., red. prof. na Medicinskom fakultetu, rektor zagrebačkog Sveučilišta 1943.-1944., dopisni član JAZU.

2 www.mef.hr/ortopedija/povijestklinike.htm

3 BAZALA, 1975: 5-25

4 FRANJO GABRIĆ (1877.-1941.) diplomirao je 1902. na Arhitektonskom odjelu Tehničke visoke škole u Grazu. Zaposljava se u službi Građevne uprave za izgradnju zemaljske bolnice i medicinskih klinika u Grazu, sve do završetka projekta 1912. godine, a zatim preuzima mjesto nadinženjera u Zemaljskom građevnom uredu u Grazu te uz ostalo vodi građevni nadzor nad uzdržavanjem sedam provincijskih bolnica. Potkraj 1918. godine postao je tehnički savjetnik Građevinskog odsjeka Zemaljske vlade u Zagrebu. Imenovan je predstojnikom novoosnovane Građevne uprave za izgradnju Medicinskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

5 STJEPAN HRIBAR (1889.-1965.) diplomirao je arhitekturu u Dresdenu 1914. Nakon I. svjetskog rata radio je kao projektant na gradnji Medicinskoga fakulteta u Zagrebu. Projektirao je generalni plan za izvođenje kompleksa Medicinskoga fakulteta na Šalati u Zagrebu (1919.-1920.) i osnove za pojedine institute i klinike.

SL. 1. NACRT ZAGREBA, 1923., ISJEČAK, OZNAČENO PODRUČJE ŠALATE, IZVORNO MJERILO 1:10 000, NACRT SASTAVLJEN ZA NAČELNIKOVANJA ARHITEKTA VJEKOSLAVA HEINZELA, IZRADIO GRADSKI GRAĐEVNI ODSJEK
FIG. 1 DRAWING OF ZAGREB, 1923, SEGMENT, MARKED AREA OF ŠALATA, SCALE 1:10 000, DRAWING MADE BY THE CITY CONSTRUCTION DEPARTMENT

Danas je Šalata dio Zagreba na kojemu se u sjevernom dijelu nalazi bolnički kompleks, na zapadu okružen individualnim stanovanjem, a južni je dio prostor rekreacije i sporta – s teniskim igralištima, otvorenim plivačkim bazenom, klizalištem te ostalim sportskim objektima i terenima koji čine sportsko-rekreacijski centar u samom središtu grada. Šalata je omiljeno mjesto okupljanja Zagrepčana.

Odmah nakon Prvoga svjetskog rata Građevinska sekcija za izgradnju Medicinskoga fakulteta izradila je generalnu osnovu za izgradnju Šalate. Godine 1919. napravljen je projekt za izgradnju klinika na Šalati, a njegovi su autori Franjo Gabrić⁴ i Stjepan Hribar.⁵

Po toj generalnoj osnovi izgrađena je samo Pedijatrička klinika na Šalati. Gradnja prve kliničke novogradnje počela je 1921. godine. Od 1918. do 1922. godine preuređene su sve zgrade Fakulteta na Šalati, uređeni instituti, te sagrađeni Patološko-anatomski institut, predavaonica Anatomskog i farmakološkog instituta, kao i paviljon Dermatološke klinike.

Krajem dvadesetih godina 20. stoljeća postojala su dva gledišta vezana za pitanje izgradnje klinika na Šalati. Jedni su se zalagali za rješenje s izgradnjom Zakladne bolnice, a drugi su predlagali bezuvjetnu separaciju klinika od bolnice. Prevladalo je mišljenje za zajedni-

SL. 2. SITUACIJA ORTOPEDSKE I ZUBNE KLINIKE 1929.,
IZVORNO MJERILO 1:1000

FIG. 2 ORTHOPEDIC AND DENTAL CLINICS; LAYOUT PLAN,
1929, SCALE 1:1000

SL. 3. SITUACIJA ORTOPEDSKE I ZUBNE KLINIKE 1930.,
IZVORNO MJERILO 1:1000

FIG. 3 ORTHOPEDIC AND DENTAL CLINICS; LAYOUT PLAN,
1930, SCALE 1:1000

čki rad Zakladne bolnice i kliničkih bolnica. U tu je svrhu napravljen projekt i osnova za gradnju sveučilišnih klinika na Šalati. Zamisljeno je da bi se nova Zakladna bolnica izgradila na brijegu istočno od Vončinine ulice i povezala mostovima s kliničkim bolnicama koje bi se izgradile na brijegu zapadno od Vončinine ulice. Klinike bi se izgradile u povezanom paviljonskom sustavu. Projekte su izradili arhitekti Građevinske direkcije za izgradnju Medicinskoga fakulteta, E. Steinmann i A. Ulrich.⁶ Projekt je bio zahtjevna vizija. Budući grad klinika na Šalati ostao je samo projekt na papiru.

Tijekom vremena projekt izgradnje Šalate reduciran je i nastao je novi program, koji se trebao uskladiti s novom regulacijskom osnovom grada. U cijelom se razdoblju Zagreb razvija po novoj, djelomičnoj regulatornoj osnovi iz 1923. godine, koju je izdao gradski Građevni odsjek, a zapravo nadopunjenoj osnovi iz 1889. godine. Godine 1928. osnovan je Urbanistički odjel grada Zagreba (Odsjek za regulacije grada), na čelu kojega je bio arhitekt S. Hribar. Godine 1930. raspisan je internacionalni natječaj koji je bio podloga za izradu kasnije regulacije Zagreba (prihvaćena tek 1940.).

Kada je Pedijatrička klinika bila dovršena (1928.), odlučeno je da se tamo smjesti i Dermato-venerološka klinika. Poslije je u istoj građevini Pedijatričke i Dermato-venerološke klinike bilo smješteno još ukupno šest klinika, među njima i Ortopedska.

PROJEKTIRANJE BOLNICA HOSPITAL DESIGN

Javne su građevine jedan od najviših izražaja umjetničkog stvaranja. Bolnice su prioritetne javne građevine svakoga grada, koje stanovnicima dokumentiraju o znanstvenom i medicinskom stupnju razvijenosti, socijalnoj situaciji i standardu zemlje. Pregled i analiza hrvatske arhitekture dvadesetih i tridesetih godina prošloga stoljeća pokazuju kako je većina bolnica ostala samo kao projekt ili natječajni rad na papiru, a samo ih je manji broj izgrađen.⁷

Projektiranje bolnica svakako je izazov za arhitekta, koji se ne sastoji samo u svladavanju tehničko-konstruktivnih i uvažavanju estetsko-umjetničkih zahtjeva uređenja prostora nego i pridržavanju brojnih parametara iz područja birokratsko-tehničkih rješenja, higijensko-tehničkih uvjeta, te zdravstvenih propisa i normi.

Sve te uvjete potrebno je međusobno uskladiti tako da, uza svoj primarni funkcionalni zadatak, bolnice imaju i određeni oblikovni smisao.

ARHITEKT EGON STEINMANN

ARCHITECT EGON STEINMANN

Egon Steinmann rođen je 14. prosinca 1901. godine u Karlovcu. Nakon završene osnovne škole 1912. godine u Zagrebu, upisuje II. realnu gimnaziju u Zagrebu. Početkom srpnja 1920. godine Steinmann je maturirao na Kraljevskoj II. realnoj gimnaziji u Zagrebu. Na ispitu zrelosti proglašen je, većinom glasova, zrelim za polaženje visokih tehničkih nauka.⁸ Steinmann upisuje Arhitektonski odjel na Kr. tehničkoj visokoj školi u Zagrebu, te je u razdoblju 1920./21.-1923./24. položio sve propisane državne ispite i u srpnju 1924. godine diplomom dobio naslov „inženjer”.⁹ Egon Steinmann pripada drugoj generaciji diplomiranih arhitekata školovanih u Zagrebu.

Na osnovi raspisanog natječaja, krajem listopada 1924. Steinmann je izabran za državnoga pitomca¹⁰ Ministarstva prosvjete i odabire Pariz za mjesto specijalizacije. Nakon utjecaja Beča i Münchena, kao rezultata života u državnoj zajednici, i značajnog utjecaja njemačkih kulturnih krugova, umjetnici, pa tako i arhitekti, sve su se više okretali Francuskoj. Steinmann boravi deset mjeseci u Francuskoj i školuje se u europskom središtu Parizu. Upišan je kao izvanredni slušač na *Akademiji de la Grande Chaumiere* za predmete crtanje i dekorativne umjetnosti. U razdoblju od 1. listopada 1924. do 31. kolovoza 1925. godine primao je stipendiju u iznosu od 500 franaka mjesečno.

Profesionalno djelovanje Steinmann započelo je u Zagrebu u studenome 1925. godine. Na vlastitu inicijativu zapošljava se u Građevinskoj direkciji, gdje je postavljen za arhitektonskoga pripravnika,¹¹ na radu kod Sekcije za izgradnju Medicinskoga fakulteta u Zagrebu. Nakon 1918. godine u Zagrebu su kao svojevrsne ispostave pojedinih beogradskih ministarstava djelovala odjeljenja, direkcije, inspektorati, delegacije ili povjereništva.¹² Građevinska sekcija za izgradnju Medicinskoga fakulteta u Zagrebu djelovala je u razdoblju od 1919. do 1929. godine. Steinmann postaje činovnik javne građevinske službe, gdje radi sljedeće četiri godine.

6 *** 1928: 7

7 PREMÉR, 1975: 26-36

8 Svjedodžba zrelosti Kr. II realne gimnazije u Zagrebu, 03. 07. 1920. (zbirka I. Muraj)

9 Diploma Kraljevske tehničke visoke škole u Zagrebu, 25. 07. 1924. (zbirka I. Muraj)

10 Dopis Ministarstva prosvjete Kraljevine SHS rektoru Tehničke visoke škole da su od predloženih kandidata za državne pitomce izabrani Egon Steinmann i Ivan Rukavina, 28. 10. 1924. (zbirka I. Muraj)

11 Rješenje ministra građevina od 21. 10. 1925. (zbirka I. Muraj)

12 www.arhiv.hr/hr/fondovi/fondovi-i-zbirke/uprava-javne-sluzbe/1918-1941.htm

Nakon položenoga državnog tehničkog ispita u travnju 1929. unaprijeđen je za arhitekta pri Građevinskoj direkciji. Godine 1929. čitava je zemlja podijeljena na devet banovina. Hrvatska je najvećim dijelom ušla u sastav Savske i Primorske banovine. Zakonom o Banskoj upravi od 7. studenoga 1929. regulirano je ustrojstvo Banske uprave, kao i djelokrug svih odjeljenja, pa tako i tehničkog odjeljenja. Steinmann prelazi u Tehničko odjeljenje Kr. banske uprave Savske banovine, koje djeluje do 1939. godine.

Prvi poslovi Egona Steinmanna vezani su za gradilište kliničkih zgrada Medicinskoga fakulteta. Dokumentacija i poslovni dnevnik zaposlenih u Građevinskoj sekciji za gradnju Medicinskoga fakulteta¹³ u Zagrebu jasno pokazuju da je tada arhitekt pripravnik Egon Steinmann sudjelovao u pripremi, izradi i razradi nacrtu za zgrade Medicinskoga fakulteta na Šalati, osobito izvedbenih nacrtu Pedijatričke klinike. Kao arhitektonski pripravnik pripremao je podatke za katastar i nacrtu zgrada Medicinskoga fakulteta. Sudjelovao je pri izradi detaljnih izvedbenih nacrtu, kod unutrašnjeg uređenja Pedijatričke i Dermatološke klinike, te gospodarske zgrade i garaže Patološko-anatomskog instituta.

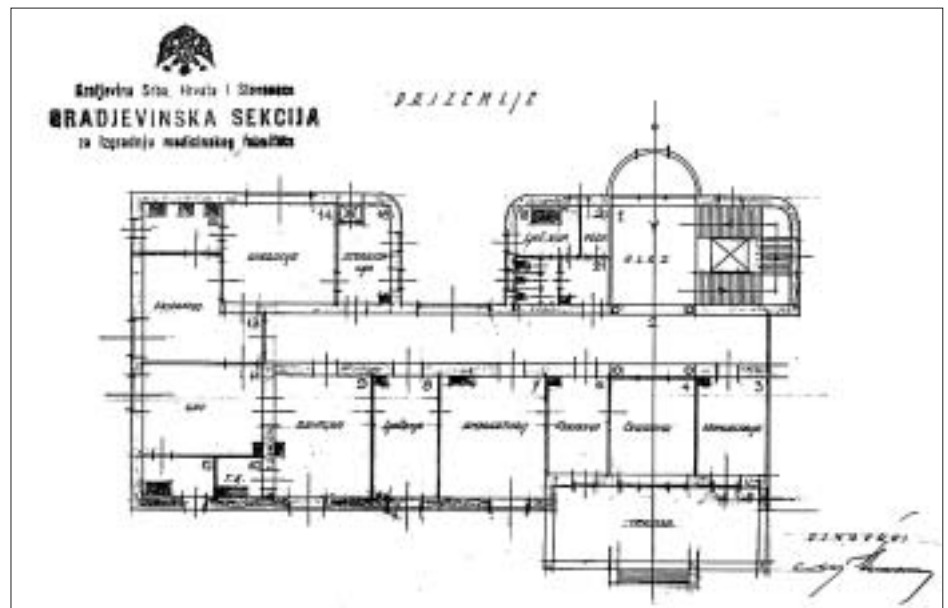
Iz svega toga možemo izvesti zaključak da je Steinmann na samome početku svoje arhitektonske karijere bio na izvoru podataka te da je bio dovoljno dobro upoznat sa svim planovima i mogućim arhitektonsko-urbanističkim rješenjima vezanim za izgradnju klinika Medicinskoga fakulteta, što će nešto kasnije i primijeniti kod projekta i izgradnje Ortopedske i Zubne klinike.

Projekt Ortopedije na Šalati pripada u sam početak arhitektonskog opusa Egona Steinmanna i izgradnje javnih građevina grada Zagreba. U vrijeme stvaranja projekta Ortopedije Steinmannu je bilo 28 godina. Steinmann će do Drugoga svjetskog rata izvesti još nekoliko javnih građevina u Zagrebu,¹⁴ ali Klinika za ortopediju ostaje jedina bolnica koju je projektirao. Nadzirao je izgradnju bolnica u Novoj Gradiški arhitekta Zlatka Neumanna 1929. godine, te jedne od najvećih građevina koju je podigla Savska banovina – Banovinske bolnice na Susaku arhitekta Stanka Kliske 1931. godine.

¹³ HDA, dokumentacija Građevinske sekcije za izgradnju Medicinskoga fakulteta u Zagrebu, sign. fonda 10/132 1926.-1929., poslovni dnevnik E. Steinmanna, arhitekta pripravnika Građevinske sekcije za gradnju Medicinskoga fakulteta u Zagrebu iz 1926. (01.-31. 01. 1926.; 01.-28. 02. 1926.; 01.-31. 03. 1926.).

¹⁴ Izvedene javne građevine u Zagrebu: Fizikalni institut na Marulićevu trgu 19 (1927.-1930.), gimnazija u Križanićevoj 4 (1930.-1932.), gimnastička dvorana i Sokolana u Kacićevoj (1933.), gimnazija u Kušanovoj 59A (1934.-1937.), Posta 2 u Branimirovoj 4 (1939.-1947.).

¹⁵ HDA, dokumentacija Građevinske sekcije za izgradnju Medicinskoga fakulteta u Zagrebu; sign. fonda: 11/132, 1929., dopis od 08. 01. 1929., aproksimativni troškovnik; u prilogu dokumentacije skice nisu sačuvane.

ANALIZA IZVORNE DOKUMENTACIJE

ANALYSIS OF AUTHENTIC DOCUMENTS

Početkom 1929. godine Građevinska sekcija za izgradnju Medicinskoga fakulteta izradila je skice s aproksimativnim troškovnikom za novogradnju Ortopedske i Zubne klinike Medicinskoga fakulteta u Zagrebu na Šalati. „Novogradnja je zamišljena tako, da se od glavnog ulaza i stubišta izvede desni trakt prema sjeveru, docim lijevi imao bi se naknadno podići, u kojem slučaju bilo bi predviđeno u zabatnom zidu svi otvori za priključak prigradnje, na koji bi se za sada provizorno zazidali.”¹⁵

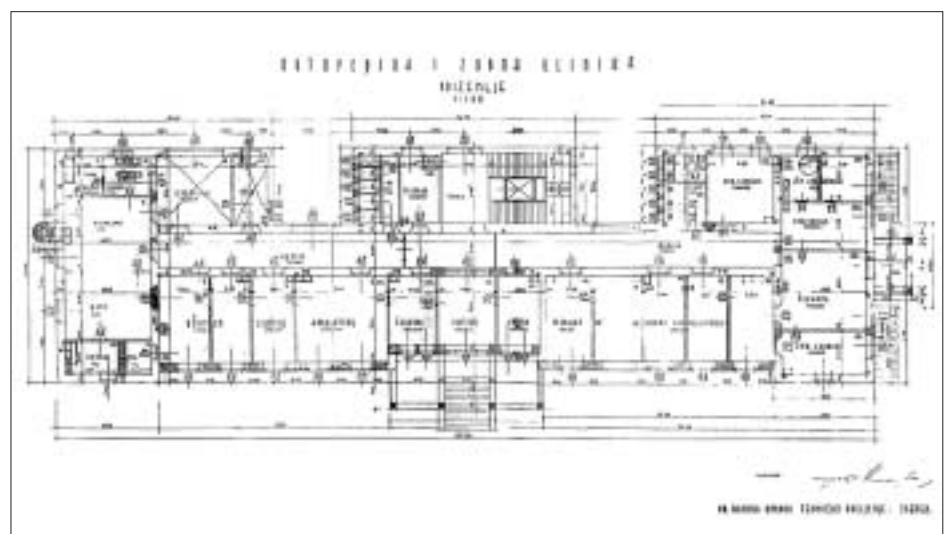
Prema ovome dopisu položaj novogradnje trebao je biti u neposrednoj blizini postojeće

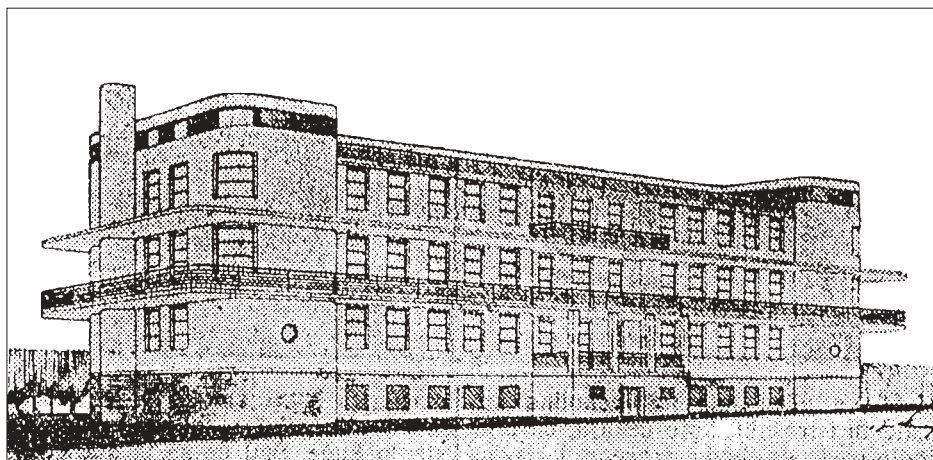
SL. 4. EGON STEINMANN: IDEJNO RJEŠENJE ORTOPEDSKE I ZUBNE KLINIKE 1929., TLOCRT PRIZEMLJA, IZVORNO MJERILO 1:250

FIG. 4 Egon STEINMANN: PRELIMINARY DRAWING OF ORTHOPEDIC AND DENTAL CLINICS; 1929, GROUND-FLOOR PLAN, SCALE 1:250

SL. 5. EGON STEINMANN: ORTOPEDSKA I ZUBNA KLINIKA 1930., TLOCRT PRIZEMLJA, IZVORNO MJERILO 1:100

FIG. 5 Egon STEINMANN: ORTHOPEDIC AND DENTAL CLINICS 1930, GROUND-FLOOR PLAN, SCALE 1:100

SL. 6. EGON STEINMANN: ORTOPEDSKA I ZUBNA KLINIKA 1930., PERSPEKTIVA

FIG. 6 EGON STEINMANN: ORTHOPEDIC AND DENTAL CLINICS 1930, PERSPECTIVE

Dermatološke klinike zbog zajedničke uporabe kuhinje i praonice rublja. Aproximativni proračun troškova za novogradnju sadrži osnovne uvjete za gradnju i smjernice za projektiranje. Predviđena je izgradnja slobodnostojeće, dvokatne klinike, u tlocrtnoj površini po katu od otprilike 460 m². U prizemlju i I. katu planira se smještaj prostorija Ortopedske klinike, u II. katu Zubne klinike, a u suterenu zajednički prostori obiju klinika. Ta osnovna raspodjela prostora po katovima zadržana je kroz sve faze projekta klinike (sl. 4).

U proračunu Ministarstva građevina 1929./30. godinu napokon je bila osigurana novčana svota za izgradnju Ortopedske i Zubne klinike Medicinskoga fakulteta u Zagrebu, koja je osiguravala izvedbu grubih graditeljskih radova, izgradnju temelja, kanalizacije, stropova i zidova, ali bez razdjelnih stijena, instalacija i obrtničkih radnji. Arhitekt Građevinske sekcije za izgradnju Medicinskoga fakulteta Egon Steinmann zadužen je za izradu nacrtu za novu kliniku.¹⁶

Projekt idejnoga rješenja Ortopedske i Zubne klinike izrađen je na način koji omogućava izgradnju klinike u dva dijela (sl. 5). Klinika je projektirana tako da se može proširiti a da se ne naruši arhitektonski izgled same zgrade i harmonija cijele okolice. Projektom je zamišljena izgradnja zapadnog krila, a nešto kasnije i simetričnoga istočnog krila. Tlocrtno, bolnica je projektirana u obliku izduženoga pravokutnika, duljim stanicama okrenuta prema jugu i sjeveru, s manjim istacima i udubljenjima na sjevernom pročelju. Glavni naglašeni ulaz nalazi se u osovini građevine i dijeli građevinu na dva simetrična krila. Za potrebe Ortopedske klinike predviđena su 22 kreveta, a za potrebe Zubne klinike osam kreveta. Prostor Ortopedske klinike nalaze se u prizemlju i I. katu, a prostori Zubne na II. katu. U podrumu su predviđeni prostori obiju klinika, a u potkrovlju sobe asistenata i velika terasa za sunčanje bolesnika. Kvadratura I. kata nešto

je povećana u odnosu na prvo rješenje i iznosi oko 650 m², a svih pet katova oko 2750 m².

Glavno oblikovno obilježje klinike – zaobljeni uglovi gabarita – još nisu prisutni u idejnom projektu, već samo zaobljeni kutovi terasa i istaka.

Položaj Ortopedske i Zubne klinike mijenjao se nekoliko puta. Po prvobitnom je planu Ortopedska klinika trebala biti smještena južno od novogradnje Pedijatričke klinike, dužinom okrenuta prema jugu, ali se planirano zemljište nalazilo unutar sklopa novogradnje klinika i zakladne bolnice.

Tek što su trebali početi iskopi, stigao je novi nalog o drugom položaju klinike – 500 metara sjevernije od prvobitne lokacije, iza kliničkog sklopa, unutar teoretskih instituta i neposredno uz ogradu javnih ulica (danas Mesičeva ulica). Na temelju zapisnika i položajnog nacrtu doznajemo novi položaj klinike: „Kao podesno zemljište dolazi u obzir prostor iza velike institutske zgrade i to tako, da bi glavna fronta išla paralelno sa frontom navedene zgrade, novogradnja pak bi bila udaljena od zapadnoga krila 60 metara prema sjeveru, a od transformatorske kućice 15 metara. Time se sprečava zasjenjenje novogradnje od postojeće zgrade kao što se postiže dovoljna udaljenost od Gospodarske ceste.”¹⁷

Nalog za iskolčenje i ostale terenske radnje izdan je u veljači 1930. pa možemo zaključiti da je početak radova na novogradnji Ortopedske i Zubne klinike bio 1930. godine. Izvođač radova bilo je građevno poduzetništvo ing. Ive Grgića iz Zagreba.¹⁸ O samoj izgradnji Ortopedske i Zubne klinike postoji vrlo malo dokumentacije, zato su vrijedni i oni naizgled nevažni podaci¹⁹ iz kojih zaključujemo da Ortopedska i Zubna klinika u prvoj polovici

SL. 7. EGON STEINMANN: ORTOPEDSKA I ZUBNA KLINIKA 1930., ISTOČNO PROČELJE, DIO PRESJEKA, IZVORNO MJERILO 1:100

FIG. 7 EGON STEINMANN: ORTHOPEDIC AND DENTAL CLINICS 1930, EAST-FACING FAÇADE, PART OF SECTION, SCALE 1:100

¹⁶ HDA, dokumentacija Građevinske sekcije za izgradnju Medicinskoga fakulteta u Zagrebu, 9/132, 1926.-1929., sa-stanak 21. 05. 1929., na kojem je komisija ustanovila građevinski program, razdiobu i naziv prostorija po katovima. Potpisani članovi komisije bili su: predstavnici Građevinske direkcije, Građevinske sekcije za izgradnju Medicinskoga fakulteta (Dragutin Barišec, Egon Steinmann), predstavnici rektorata Sveučilišta Kr. SHS, dekanata Medicinskoga fakulteta i predstavnici Ortopedske klinike (prof. dr. Božidar Spisic) i Zubne klinike (prof. dr. Eduard Radošević). Priloženi su nacrti prizemlja, I. i II. kata, potkrovlja i podruma u mjerilu 1:200. Sačuvani su u vrlo dobrom stanju, na paus papiru A4 formata, doručeni u boji, sa žigom i potpisom arhitekta Egona Steinmanna, te nacrt pročelja na ozalid-kopiji u jedva vidljivim konturama građevine.

¹⁷ HDA, dokumentacija Građevinske sekcije za izgradnju Medicinskoga fakulteta u Zagrebu, 9/132, 1926.-1929., zapisnik i položajni nacrt od 07. 02. 1930.

¹⁸ PLANIC, 1996: 10 (II. dio knjige)

¹⁹ HDA, dokumentacija Inspektorata Ministarstva narodnog zdravlja u Zagrebu 1924.-1928. sign. fonda: 135 /X-18, br. 12002/1931., dopis-nalog za isplatu za izvedene unutrašnje zidarske radove od 10. 05. 1931., dopis-zapisnik I. licitacije za nabavku stolarskih radnji s okovom od 23. 07. 1931.

1931. godine još nije bila u upotrebi. Na temelju sačuvane dokumentacije o nabavi potrebne medicinske opreme i uređenju operacijskih blokova izrađenih u Bernu²⁰ zaključujemo da se opremanje klinike odvijalo i tijekom 1932. godine.

Građevinski program ukazuje na sljedeći način izgradnje:

Gradjevina je smještena na horizontalnom terenu. Temelji su izvedeni kao betonski traka-sti temelji dubine $d = 0,95 - 1,25$ m. Svi su zidovi podruma do visine terena izvedeni od betona s vertikalnom izolacijom, a ostali zidovi izvedeni su od pune opeke starog formata. Stari austrijski format, koji se kod nas proizvodio do 1932. godine, bio je veličine $290 \times 140 \times 65$ mm, za razliku od opeke normalnog formata (NF) koju danas upotrebljavamo (veličine $250 \times 120 \times 65$ mm). Nosivi su zidovi različite debljine $d = 45, 50$ i 60 cm te se pružaju u uzdužnom i poprečnom smjeru, međusobno su povezani monolitnim armiranobetonskim stropnim konstrukcijama i serklažima u ravnini stropova. Svi su istaci, balkoni i terase izvedeni od armiranog betona. Trokrako stubište izvedeno je kao armiranobetonsko. Nedostaju vertikalni serklaži, što nije u skladu s danas važećim propisima.

Masovnija primjena armiranobetonskih stropova počela je tek poslije Prvog svjetskog rata. Od tada neprestano se usavršavao način izvedbe i iznalazili različiti sustavi za pojedine primjene. U jednom dijelu građevine, gdje se svladavaju relativno veći rasponi, stropna je konstrukcija izvedena kao strop *Hennebique*,²¹ a u preostalom dijelu kao armiranobetonske ploče i grede.

Gradjevina ima tlocrtnu dimenziju 17×60 metara. Velika građevina Ortopedske i Zubne klinike na Šalati bila je slobodno stojeća građevina, trokatnica s plitkim skošenim krovom, a dijelom dvokatnica s velikom terasom za sunčanje bolesnika. Visina katova bila je određena minimalnom $h = 4,00$ m i maksimalnom visinom $h = 4,50$ m. Klinika ima podrum visine $3,60$ m, te prizemlje i tri kata prosječne visine $h = 4,30$ m bruto.

Projekt se mijenjao po fazama izrade. Osnovna geometrija i konstrukcija građevine zadržane su tijekom razrade projekta, a mijenjao se tlocrtni raspored prostorija unutar osnov-

²⁰ HDA, dokumentacija Odsjeka za gradivo Državne geodetske uprave sa zbirkom nacrtu, tlocrt operacijskog bloka u mjerilu 1:50, pogled – presjeci priključaka umivaonika i sterilizatora u mjerilu 1:20, izrada M. Schaerer, A.G., Bern, 31. 05. 1932.

²¹ Ploče s rebrima jedna su od prvih vrsta armiranobetonskih stropova. Po svome autoru, Francuzu, nazvane su stropovi *Hennebique*. Hennebique je betonske konstrukcije podijelio na grede i ploče te prvi počeo upotrebljavati kosa željeza i vilice, pa je tako nastala njegova konstrukcija „greda s plocom“. Njihova je cesta primjena iznad prostorija u kojima se ne zahtijeva ravan strop i grede ostaju vidljive.

SL. 8. IZGRADNJA ORTOPEDSKE I ZUBNE KLINIKE, 1931.
FIG. 8 ORTHOPEDIC AND DENTAL CLINICS, CONSTRUCTION, 1931

nih sadržajnih cjelina. Prostori su grupirani u pojedine funkcionalne cjeline odijeljene po katovima: u suterenu je smještena mediko-mehanička, ortopedske radionice i prateće prostorije; u prizemlju su zajedničke prostorije obiju klinika – ambulatoriji, čekaonice, dvorane za operacije, dvorane za gipsanje, rendgen; u prvom su katu prostorije za bolesnike Ortopedske klinike, a u drugom katu Zubne klinike. Obje su klinike po projektu imale kapacitet smještaja 40 kreveta, s mogućnošću povećanja na 70. Bolesničke sobe projektirane su s dubinom od $6,30$ m jer se na tu dubinu može do maksimuma iskoristiti kvadratura i najpovoljnije razmjestiti bolesničke krevete. Kvadratura površine na jedan krevet iznosila je minimalno $8,0$ m². Kvadratura jednoga kata iznosi oko 980 m² bruto. Jasna komunikacija ostvarena je pomoću samo jednoga dizala koje povezuje sve katove i terase. Dizalo za jelo i suđe nalazi se na sjevernoj strani, s pristupom s ceste. Klinika nije imala posebnu kuhinju, osim čajne, kao ni praonicu za rublje.

SL. 9. ORTOPEDSKA I ZUBNA KLINIKA, RAZGLEDNICA, OKO 1932.
FIG. 9 ORTHOPEDIC AND DENTAL CLINICS, POSTCARD, AROUND 1932

SL. 10. ORTOPEDSKA I ZUBNA KLINIKA, DETALJ UGLA
FIG. 10 ORTHOPEDIC AND DENTAL CLINICS, CORNER DETAIL

Naglašeni glavni ulaz nalazi se na južnoj strani i riješen je vanjskim otvorenim stubištem koje svladava visinsku razliku $h = 2$ m od okolnog terena. Na istočnoj strani nalazi se pomoćni ulaz s dva simetrična stubišta koja omogućavaju direktan pristup zubnoj ambulanti.

Gradevina je nastala unutar osnovne geometrijske forme s idejom otvaranja prema jugu, kao i otvaranja krova na zadnjem katu. Zahtjevi moderne arhitekture, primarni u izgradnji bolnica, kao što su osunčanost, otvoreni vidik, neposredni dodir s prirodom – ostvareni su balkonima i velikom terasom na trećem katu na južnom pročelju. Za razliku od rastvorenoga južnog pročelja, ritmiziranoga pravilnim nizovima otvora (veličine 140/250 cm), ostala su pročelja zatvorenija i suzdržanija. U odnosu masa dominiraju istaknuti ugaoni gabariti, a cijelom zgradom dominira naglašena horizontalnost balkona i konzola koji kontinuirano teku južnim i dijelom bočnim pročeljima.

Pročelje je žbukano u svijetloj boji, bez plastičnih detalja dekoracije, a tamnije je izvedeno podnožje građevine. Svojim se izgledom Steinmannova klinika razlikovala od ostalih historicističkih zgrada na Šalati.

Steinmann poštuje kompozicijska pravila klasičnog jezika oblikovanja, kao što su simetrija, stroga postava, naglašeni detalj ulaznog trijema i kosi krov, ali isto tako respektira sve moderne ideje i kretanja u arhitekturi. On djeluje unutar razdoblja koje nazivamo funkcionalizam, ali pritom unosi rješenja koja ga čine posebnim. Zaobljeni uglovi gabarita, zaobljeni uglovi balkona i konzola te upotreba kružnih i uglovnih prozora oblikuju karakterističan izraz kojim Steinmann stvara vlastiti odnos prema arhitekturi. Kombinirajući sve ove detalje, Egon Steinmann ostvaruje prepoznatljivo individualno arhitektonsko djelo koje ga stavlja na mjesto jednoga od istaknutijih protagonista zagrebačke međuratne moderne.

Nakon dovršenja Ortopedske klinike 1931. godine, uprava kliničkih bolnica doselila se u prostorije prizemlja i jednostavno je iz prizemlja izbačen zubni klinički ambulatorij u I. kat. Ovo je samo još jedan primjer kako arhitekti imaju malo utjecaja na konačna rješenja i odluke, te kako su poslušni izvršitelji naloga donesenih izvan projektnih prostora.²²

DALJNI NATJEČAJI ZA BOLNIČKI SKLOP NA ŠALATI

FURTHER COMPETITIONS FOR THE HOSPITAL IN ŠALATA

Uslijedila su još dva raspisa natječaja za veliki kompleks na Šalati da bi se regulirale planski promišljene odluke, projekti i realizacije te kako bi se spriječila daljnja neracionalna iz-

gradnja Medicinskoga fakulteta i stalne iznenadne promjene i adaptacije.

Godine 1931. raspisan je internacionalni natječaj za generalni građevni plan Kliničke i Zakladne bolnice u Zagrebu. Na natječaju za Zakladnu bolnicu, među ostalima, sudjelovali su Stjepan Planić, Viktor Hecimović, Zdenko Stričić, a Ernest Weissmann dobio je prvu nagradu.

Na zemljištu koje je bilo određeno samo za gradnju klinika trebalo je smjestiti i Zakladnu bolnicu. Ubrzo nakon natječaja Zakladna se bolnica odvojila i počela je izgradnja bolnice na Rebru (natječaj 1934. godine, autori: Stan-ko Kliska, Antun Ulrich i Vladimir Juranović).

Neposredno prije Drugoga svjetskog rata, 1940. ponovno je raspisan natječaj Sveučilišne klinike na Šalati, a prvu je nagradu dobio Vladimir Turina.

DOGRADNJE, PRIGRADNJE I NADOGRADNJE KLINIKE ZA ORTOPEDIJU NA ŠALATI

ADDITIONS OF THE ORTHOPEDIC CLINIC IN ŠALATA

Od svoje izgradnje tijekom tridesetih godina 20. stoljeća, građevina nije do današnjih dana promijenila svoju namjenu. U njoj se više od 70 godina nalazi Ortopedija. Danas se Klinika za ortopediju Kliničkoga bolničkog centra Zagreb nalazi unutar kompleksa Medicinskoga fakulteta na Šalati. Potrebno je napomenuti da su se tijekom godina medicinski standardi mijenjali, metode liječenja usavršile, a medicinska oprema i tehnika napredovale. Ortopedska je klinika tijekom vremena dograđivana. Današnji sklop čine ukupno tri građevine. Na sjeveru, iza zgrade Ortopedije arhitekta Steinmanna, dograđen je 1958./59. godine bazen prema projektu arhitekta Antuna Ulricha. Bazen služi za potrebe hidroterapije, a zatvorenim hodnikom i rampom izveden je spoj s glavnom zgradom. Iste su godine dodani i staklenici na južnom pročelju, te još jedan dimnjak na zapadnom pročelju.

Projektni biro „Projekting“ izveo je 1987. godine dogradnju kata na izvorno prizemnoj dvorišnoj zgradi, koja je danas poliklinika Kliničkoga bolničkog centra (KBC-a). Spoj glavne i dvorišne zgrade riješen je također zatvorenom vezom – rampom.

Klinika za ortopediju nadograđena je 1985.-1987. godine prema projektu arhitekta

²² S.; Š., 1941: 19

²³ Projekt dogradnje trećega kata Klinike za ortopediju i čeljusnu kirurgiju izrađen je 1984. godine u Zavodu za arhitekturu Sveučilišta u Zagrebu, autora doc. dr.sc. Dražena Juračića i autora suradnika v.pred. Gordane Zaja. Arhitekt Dražen Juračić nagrađen je nagradom „Vladimir Nazor“ za 1987. godinu.

SL. 11. EGON STEINMANN (U SREDINI) I SURADNICI
FIG. 11 EGON STEINMANN (IN THE MIDDLE) AND HIS CO-WORKERS

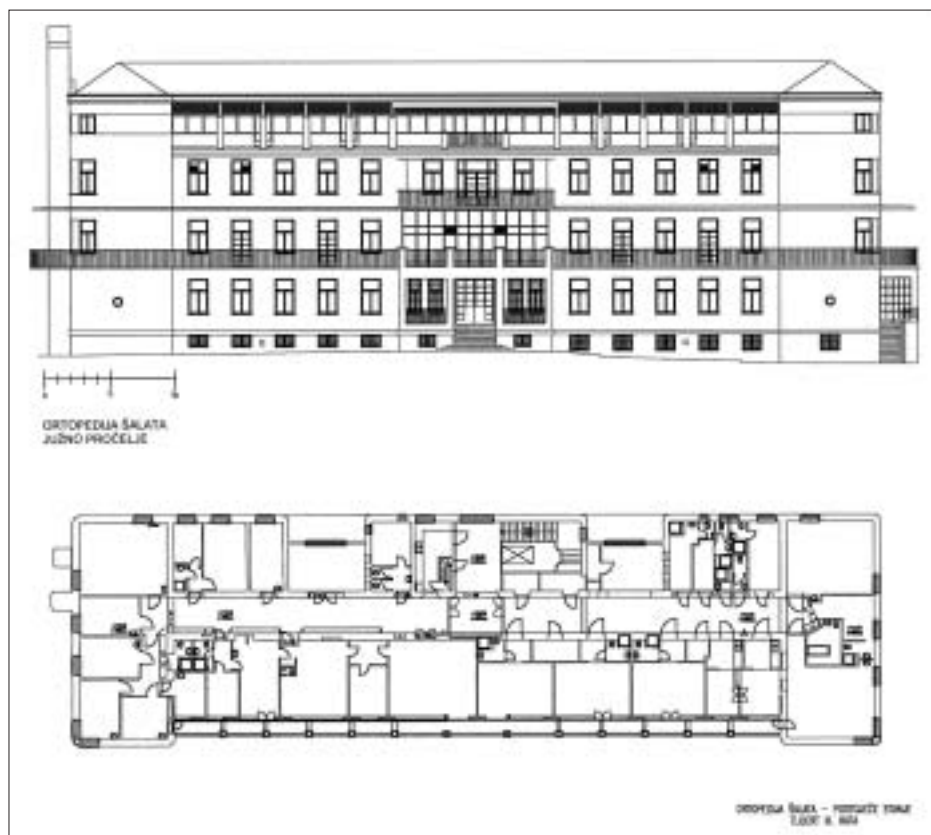

Dražena Juračića.²³ Nekadašnja krovna terasa trećega kata nadograđena je u odjel rekonstruktivne kirurgije i prostore bolničke administracije. U novome dijelu građevina ima ravni krov, a u preostalom dijelu izvedeno je dvostrušno krovište s drvenom krovnom konstrukcijom.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Današnje stanje kompleksa na Šalati vrlo je loše, kao i uvjeti rada korisnika bolnice, pa je prijeko potrebno obnoviti te građevine. Ministarstvo zdravstva RH, kao investitor cijeloga projekta, nekoliko je puta zbog pomanjkanja financijskih sredstava odustalo od cjelokupnog projekta i programa obnove Klinike za ortopediju KBC Zagreb. Način obnove zgrade Ortopedije treba osigurati formiranje suvremene klinike, uz očuvanje kvalitetnog djela zagrebačke moderne arhitekture. Klinika za ortopediju na Šalati arhitekta Egona Steinmanna zasluženo pripada graditeljskom naslijeđu hrvatske arhitekture. Bez obzira na to što je Ortopedska i Zubna klinika na Šalati prvi autorski realizirani projekt javne građevine – arhitekt Steinmann već je ranih tridesetih godina prošloga stoljeća, s nepunih trideset godina, bio kompletno formiran. Građevina Klinike za ortopediju svojim je prostorno-organizacijskim, konstruktivnim i estetsko-oblikovnim postavkama nemjerljiv doprinos u kreiranju Zagreba tridesetih godina 20. stoljeća.

SL. 12. D. JURACIĆ: ORTOPEDSKA I ZUBNA KLINIKA, DOGRADNJA III. KATA, 1985.-1987.

FIG. 12 D. JURACIĆ: ORTHOPEDIC AND DENTAL CLINICS, ADDITIONS ONTO THE 3RD FLOOR, 1985-1987

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BAHOVEC, F. (1954.), *Klinike ili park na Šalati?*, „Čovjek i prostor”, 1 (3): 30, Zagreb
2. BAZALA, V. (1969.), *Uz tristo godišnjicu naše ALMAE MATRIS*, „Arhitektura”, 23 (104): 77-79, Zagreb
3. BAZALA, V. (1975.), *Pregled povijesti zdravstvenog graditeljstva u SRH*, „Arhitektura”, 18 (152-153): 5-36, Zagreb
4. BRATE, T. (1988.), *Salon kao saloon?*, „Čovjek i prostor”, 35 (6 / 423/): 10-11, Zagreb
5. JURACIĆ, D. (1987.), *Tri zaboravljene zgrade*, „Arhitektura”, 30 (1-4 / 200-203/): 30-34, Zagreb
6. KNEŽEVIĆ, S. (1980.), *Projekti po mjeri Zagreba*, „Arhitektura”, 33 (174-175): 69-71, Zagreb
7. KNEŽEVIĆ, S. (1988.), *Dražen Jurac – Nagrada „Vladimir Nazor” za 1987.*, „Čovjek i prostor”, 35 (7-8 / 424-425/): 12-13, Zagreb
8. LASLO, A. (1995.), *Arhitektura modernog građanskog Zagreba*, „Život umjetnosti”, 30 (56/57): 68-70, Zagreb
9. MAROVIĆ, I. (1999.), *Zagreb njim samim*, Durieux, Zagreb
10. PLANIĆ, S. (1996.), *Problemi savremene arhitekture* (pretisak), Biblioteka psefizma, Zagreb
11. PREMERL, T. (1975.), *Zdravstveni objekti i projekti hrvatske međuratne arhitekture*, „Arhitektura”, 18 (152-153): 26-36, Zagreb
12. PREMERL, T. (1976.a), *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata*, „Arhitektura”, 30 (156-157): 12, 26, 40, Zagreb
13. PREMERL, T. (1976.b), *Pobjeda moderne*, „Arhitektura”, 30 (156-157): 41-54, Zagreb
14. PREMERL, T. (1990.a), *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata – nova tradicija*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb
15. PREMERL, T. (1990.b), *Između moderne i avantgarde*, katalog izložbe održane u galeriji Modolor, 26. 06. - 10. 07., Zagreb
16. PREMERL, T. (1999.a), *Zagrebačka arhitektura u dvadesetom stoljeću (III)*, „Vijenac”, 7 (136): 16-17, Zagreb
17. PREMERL, T. (1999.b), *Zagrebačka arhitektura u dvadesetom stoljeću (IV)*, „Vijenac”, 7 (137): 16-17, Zagreb
18. PREMERL, T. (2002.), *Zagreb, grad moderne arhitekture*, Durieux, Zagreb
19. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (1996.), *Razvitak Zagreba kao modernog grada*, „Komunalni vjesnik”, 11 (150): 10, Zagreb
20. S.; Š. (1941.), *Savremeni problemi, historijat gradnja Kliničkih bolnica Medicinskog fakulteta u Zagrebu*, „Građevinski vjesnik”, 10: 19, Zagreb
21. ŠTULHOFER, A.; UCHYTIĆ, A. (1993.), *Arhitekt Egon Steinmann, monografija radova*, Arhitektonski fakultet, Zagreb
22. VODIČKA, M. (1994.), *Bolnice*, Školska knjiga (priredio: JURACIĆ, D.), Zagreb
23. *** (1928.), *Buduci grad klinika na Šalati*, „Novosti”, (343), 11. 12.: 7, Zagreb
24. *** (1930.), *Uredjenje i izgradnja dviju novih klinika na Šalati*, „Jutarnji list”, 15. 02., Zagreb
25. *** (1955.a), *Enciklopedija Jugoslavije 1 – Bolnice*, Leksikografski zavod: 665-679, Zagreb
26. *** (1955.b), *Enciklopedija Jugoslavije 4 – Hrvatska*, Leksikografski zavod: 124-278, Zagreb
27. *** (1955.c), *Enciklopedija Jugoslavije 8 – Zagreb*, Leksikografski zavod: 580-598, Zagreb
28. *** (1994.), *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama*, katalog izložbe održane u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu, listopad-studeni, Zagreb
29. *** (1997.), *Hrvatski leksikon*, II. sv. L-Ž, Naklada Leksikon u suradnji s LZ „M. Krleža”: 534, Zagreb
30. *** (2000.), *Sveučilište u Zagrebu – Arhitektonski fakultet 1919./1920.-1999./2000. – osamdeset godina izobrazbe arhitekata u Hrvatskoj*, Arhitektonski fakultet (ur. OBAD SCITAROCI, M.): 189, Zagreb

IZVORI

SOURCES

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- SL. 1. *** 1994: 101
- SL. 2.-4. HDA, dokumentacija Građevinske sekcije za izgradnju Medicinskog fakulteta u Zagrebu 1926.-1929.
- SL. 5., 7. HDA, dokumentacija Odsjeka za gradivo Državne geodetske uprave – zbirka nacrti
- SL. 6. *** 1930.
- SL. 8.-11. Zbirka arh. I. Muraj
- SL. 12. Zbirka arh. G. Žaja

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

1. Znanstvenoistraživački projekt „Atlas arhitekture Republike Hrvatske – 20. i 21. vijek”, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
2. HDA – Hrvatski državni arhiv, Trg Marka Marulića 21, Zagreb
3. Zavod za arhitekturu, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, arhitekti: v.pred. G. Žaja, doc. dr.sc. D. Jurac
4. Zbirka arh. I. Muraj, Zagreb

SAŽETAK

SUMMARY

ORTHOPEDIC CLINIC IN ŠALATA IN ZAGREB DESIGNED BY THE ARCHITECT EGON STEINMANN INAUGURATION OF CROATIAN MODERNISM

This article is the result of a research based on the analysis of documents in the City Archive of Zagreb as well as documents and photographs from a private collection, the existing documents in the Institute of Architecture and a survey and analysis of the present state of the building. The main aim of this research has been to find the original drawings of the Orthopedic clinic. The article presents a thorough description of the building including its establishment as an institution, preliminary design, site selection, its construction stages and all changes that have occurred as a result of its use over a long period of time.

In 1874 the Viennese government adopted a law on the university foundation in Zagreb on the Croatian Parliament's proposal. The Faculties of Theology, Law and Philosophy were founded. The Faculty of Medicine was not established at that time due to a lack of financial support. The Orthopedic clinic was founded in 1916. The Faculty of Medicine was established in 1917/18 together with a large number of institutes and clinics. Its main objective was to move all clinics to Šalata, one of the Zagreb's hillsides.

Public buildings belong to the most representative ways of artistic expressions. Hospitals are top priority public buildings which show a country's scientific and medical level of development, its social structure and standard of living. A review and analysis of Croatian architecture in 1920's and 1930's confirm that most hospitals have never been actually built but remained just as concepts in architectural projects or competition entries.

In 1919 the Construction Department in charge of the Faculty of Medicine devised a general construction scheme for Šalata area. The authors of the construction project for medical clinics were F. Gabric and S. Hribar. The Pediatric clinic was the only one built according to this plan (1921-1928).

Egon Steinmann was employed in the Construction Department in 1925. He worked in the section responsible for building up the Faculty of Medicine in Zagreb. He was working there for the next five years and in 1930 moved to the Engineering Department

of *Savska banovina* which operated until 1939. His first commissions were closely connected with the construction of medical clinics. In the very beginning of his career he became familiar with all plans as well as architectural and urban solutions for the clinics of the Faculty of Medicine and later applied this knowledge in the construction of the Orthopedic and Dental clinics.

In 1929 the Construction Department in charge of the Faculty of Medicine produced a preliminary design proposal for the construction of the Orthopedic and Dental clinics. The architect Egon Steinmann made architectural drawings for the new clinics. The position of the clinic as well as the phased project were changed a couple of times. Construction started in 1930. Documents related to the construction are sparse but indicate that in 1931 the clinic was still not in use.

The structure, 17 x 60 m in plan, was located on flat ground on concrete strip foundations. All basement walls up to the level of the ground are made of concrete whereas all others are solid brick walls. Load-bearing longitudinal and diagonal walls of various thickness (45, 50 and 60 cm) are interconnected by monolithic reinforced concrete floor structures and tie beams level with the floors. All projections, balconies, terraces and three-branched staircase are made of reinforced concrete.

The space is divided into functional entities on particular floors. The basement level contains all ancillary and utility rooms; the ground-floor level houses communal areas of both clinics: waiting rooms, surgery, plaster room and x-ray room. Both clinics were programmed for 40 inpatients – up to 70 if necessary.

It is a detached three-storey building with a shallow hipped roof and partly a two-storey building with a large terrace. As far as hospitals are concerned modern architectural requirements such as insulation, open views, close contact with nature etc. are fulfilled by balconies and a large terrace on the third floor of the south-facing façade.

The relation of masses is emphasized by corner outlines with predominant horizontal lines of balconies and cantilevers along the southern and partly lateral facades.

Steinmann's building is markedly different from other historicist buildings in Šalata.

He respects compositional rules of classical design yet accepts modern architectural trends aiming at original solutions. Rounded corners of the building's outline with rounded corners of the balconies and cantilevers are his way of establishing his individual relation to architecture thus achieving his own recognizable architectural expression.

This building was one of Steinmann's early works which marked the beginning of his architectural career. Its purpose has not been changed since its construction in 1930's. Nowadays the Orthopedic clinic is situated within the complex of the Faculty of Medicine in Šalata. Over time medical standards have changed, methods of treatment improved and medical equipment and technology developed. For this reason several additions to the existing building have been built in the course of time.

The major intervention took place in 1986/87 according to the design proposal put forward by the architects Dražen Jurac and Gordana Žaja. The former third-floor roof terrace was turned into a reconstructive surgery ward and administration offices. The new part of the building features a flat roof while the other part has a gable roof with a timber roof structure.

The building is nowadays in poor condition and in need of renovation. The Croatian Ministry of Health as the investor has rejected the renovation project several times due to a lack of financial means.

It should be emphasized, however, that its renovation would be an effective means of protecting the building which belongs to modern Croatian architecture. Its spatial, structural and aesthetic features place it among other valuable architectural achievements which formed Zagreb's identity in 1930's.

IVA MURAJ

BIOGRAFIJA

BIOGRAPHY

IVA MURAJ, dipl.ing.arh., diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1996. godine, gdje je i zaposlena od 2000. godine kao znanstvena novakinja i asistentica kolegija Arhitektonske konstrukcije i fizika zgrada I-IV. Od 2000. do 2002. sudjeluje na znanstvenoistraživačkom projektu „Atlas arhitekture Republike Hrvatske – 20. i 21. vijek”, a od 2002. na projektu „Arhitektonske konstrukcije u funkciji zaštite okoliša”. Poslijediplomski znanstveni studij „Graditeljsko naslijeđe” apsolvirala je 2002. godine te je prijavila magistrarski rad „Arhitektura moderne u djelu Egona Steinmanna”.

IVA MURAJ, Dipl.Eng.Arch. graduated from the Faculty of Architecture in 1996. She has been employed in the same institution since 2000 as a junior researcher and teaching assistant of the courses in Architectural Structures and Building Physics I-IV. Since 2000 she has been involved in the research project called Atlas of the 20th and 21st Century Croatian Architecture and since 2002 in the project Architectural Structures and Environmental Protection. She completed her post-graduate study program in Built Heritage in 2002 and has been currently working on her Master's thesis on „Modern Architecture in the Work of Egon Steinmann”.

